IJTIMOIY TARMOQLARNING O‘SMIRLAR RIVOJLANISHIGA TA’SIRI

Bo‘riyeva Aziza Eshmuratovna
Qashqadaryo viloyati Shahrisabz tumani 73-maktab psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ijtimoiy tarmoqlarning o‘smirlar rivojlanishiga ko‘rsatadigan ijobiy va salbiy ta’sirlari tahlil qilingan. O‘smirlik davrida ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishning shaxs rivoji, muloqot madaniyati, dunyoqarash, emotsional holat va ta’lim jarayoniga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, internet va ijtimoiy tarmoqlardan oqilona foydalanishning ahamiyati hamda o‘smirlarda media madaniyatni shakllantirish masalalari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari ijtimoiy tarmoqlardan samarali foydalanish o‘smirlarning intellektual va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy hissa qo‘shishini, nazoratsiz va me’yoridan ortiq foydalanish esa turli psixologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkinligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy tarmoqlar, o‘smirlik davri, shaxs rivojlanishi, internet, media madaniyat, kommunikativ kompetensiya, psixologik rivojlanish, emotsional holat, axborot texnologiyalari, raqamli muhit, internet qaramligi, ta’lim jarayoni.

Kirish

Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida ijtimoiy tarmoqlar inson hayotining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ayniqsa, o‘smirlar orasida ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish darajasi yildan-yilga ortib, ularning kundalik faoliyati, muloqoti, dunyoqarashi va shaxs sifatida shakllanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Raqamli texnologiyalar yordamida o‘smirlar turli axborotlarga tezkor ega bo‘lish, bilimlarini boyitish, tengdoshlari bilan muloqot qilish hamda o‘z qiziqishlarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘lmoqdalar. O‘smirlik davri inson hayotidagi eng muhim va

murakkab bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda shaxsning o‘zini anglash, mustaqil fikrlash, ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish va hayotiy qadriyatlarni belgilash jarayonlari faol kechadi. Shu sababli o‘smirlarning axborot makonida qanday faoliyat yuritishi, qanday mazmundagi ma’lumotlarni qabul qilishi va ulardan qay tarzda foydalanishi alohida ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy tarmoqlar o‘smirlarning ijtimoiylashuvi uchun qulay imkoniyat yaratishi bilan bir qatorda, ularning psixologik holati, xulq-atvori va ma’naviy qarashlariga ham ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarning ijobiy jihatlari qatoriga axborot almashishning tezligi, masofadan turib muloqot qilish imkoniyati, ta’limiy resurslardan foydalanish, ijodiy qobiliyatlarni namoyon etish va yangi bilimlarni o‘zlashtirish kabi omillarni kiritish mumkin. Biroq ulardan me’yoridan ortiq foydalanish o‘smirlarda vaqtni samarasiz sarflash, internetga qaramlik, diqqatning pasayishi, emotsional zo‘riqish, virtual muloqotga haddan tashqari berilish hamda real hayotdagi ijtimoiy munosabatlarning cheklanishiga olib kelishi ehtimoldan xoli emas.

Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy tarmoqlarning o‘smirlar rivojlanishiga ta’sirini ilmiy jihatdan o‘rganish, ularning ijobiy imkoniyatlaridan samarali foydalanish va salbiy oqibatlarining oldini olish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolaning maqsadi ijtimoiy tarmoqlarning o‘smirlar shaxsiyati, psixologik holati va ijtimoiy rivojlanishiga ta’sirini tahlil qilish hamda ulardan oqilona foydalanish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism

Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy tarmoqlar yosh avlodning axborot olish, muloqot qilish va bo‘sh vaqtini tashkil etish vositalaridan biriga aylangan. Ayniqsa, o‘smirlar internet va ijtimoiy tarmoqlardan eng faol foydalanuvchilar hisoblanadi. Ular turli platformalar orqali o‘z fikrlarini erkin ifoda etish, tengdoshlari bilan muloqot qilish, yangi bilim va ko‘nikmalarni egallash

imkoniyatiga ega bo‘lmoqdalar. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlarning o‘smirlar rivojlanishiga ta’siri murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u ijobiy hamda salbiy jihatlarni o‘z ichiga oladi. Avvalo, ijtimoiy tarmoqlar o‘smirlarning intellektual rivojlanishiga ma’lum darajada ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Internet orqali turli fanlarga oid ma’lumotlar, elektron kutubxonalar, videodarslar va ta’limiy platformalardan foydalanish imkoniyati mavjud. Bu esa o‘quvchilarning bilim doirasini kengaytirish, mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish va axborot bilan ishlash kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar orqali tashkil etiladigan onlayn guruhlar va ta’limiy hamjamiyatlar o‘quvchilarning o‘zaro tajriba almashishiga ham yordam beradi. Ijtimoiy tarmoqlar o‘smirlarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishda ham muhim o‘rin tutadi. O‘smirlar virtual muloqot jarayonida yangi do‘stlar orttiradi, turli madaniyat vakillari bilan tanishadi va o‘z fikrlarini erkin bayon qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa ularning muloqot madaniyatini, ijtimoiy faolligini va dunyoqarashini kengaytirishga yordam beradi. Ayniqsa, tortinchoq yoki o‘z fikrini jamoat oldida erkin ifoda eta olmaydigan o‘smirlar uchun ijtimoiy tarmoqlar o‘zini namoyon qilishning qulay vositasi bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Biroq ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta’sirlari ham mavjud. O‘smirlarning virtual makonda uzoq vaqt qolishi ularning jismoniy va ruhiy salomatligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Uzoq muddat ekran qarshisida vaqt o‘tkazish ko‘rish qobiliyatining pasayishi, uyqu rejimining buzilishi, jismoniy faollikning kamayishi va tez charchash kabi muammolarni keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, internetdan haddan tashqari foydalanish natijasida internet qaramligi shakllanishi ehtimoli ortadi. Bunday holatda o‘smirning o‘qishga bo‘lgan qiziqishi susayadi, vaqtni boshqarish qobiliyati zaiflashadi va kundalik faoliyatida turli qiyinchiliklar yuzaga keladi.

Ijtimoiy tarmoqlarning yana bir muhim salbiy jihati o‘smirlarning emotsional holatiga ta’siri bilan bog‘liq. Virtual muhitda boshqa insonlarning

muvaffaqiyatlari, tashqi ko‘rinishi yoki turmush tarzini kuzatish ayrim o‘smirlarda o‘ziga nisbatan qoniqmaslik hissini yuzaga keltirishi mumkin. Natijada o‘ziga bo‘lgan ishonchning pasayishi, xavotirlanish, tushkunlik va yolg‘izlik hissi kuchayadi. Bundan tashqari, kiberbulling, ya’ni internet orqali tahqirlash va bosim o‘tkazish holatlari ham o‘smirlarning ruhiy salomatligiga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarda tarqalayotgan axborotlarning hammasi ham ishonchli va foydali emas. O‘smirlar ayrim hollarda yolg‘on ma’lumotlar, zararli g‘oyalar yoki ma’naviy-axloqiy qadriyatlarga zid bo‘lgan kontentlarga duch kelishlari mumkin. Shu sababli ularda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish, axborotlarni tahlil qilish va baholash madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Media savodxonlikni rivojlantirish o‘smirlarga turli axborot manbalarini to‘g‘ri tanlash va ulardan samarali foydalanishga yordam beradi. O‘smirlarning ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish jarayonida ota-onalar, pedagoglar va maktab psixologlarining hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi. Kattalar tomonidan nazorat va yo‘naltirishning mavjudligi o‘smirlarni turli xavflardan himoya qilishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ularga internetdan foydalanish madaniyati, vaqtni to‘g‘ri taqsimlash va axborot xavfsizligi qoidalarini o‘rgatish zarur. Ota-onalar va pedagoglar o‘smirlarning virtual faoliyatiga qiziqish bildirib, ular bilan muntazam muloqot olib borishlari ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta’sirlarini kamaytirishga yordam beradi.

Demak, ijtimoiy tarmoqlar o‘smirlar rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatuvchi zamonaviy ijtimoiy omillardan biri hisoblanadi. Ularning ta’siri foydalanish maqsadi, mazmuni va davomiyligiga bog‘liq bo‘lib, to‘g‘ri va oqilona foydalanilgan taqdirda shaxsning bilim, ko‘nikma va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Aksincha, nazoratsiz va me’yoridan ortiq foydalanish turli psixologik, ijtimoiy va ta’limiy muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu bois o‘smirlarda ijtimoiy tarmoqlardan ongli va mas’uliyatli

foydalanish madaniyatini shakllantirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy o‘smirlar hayotining muhim qismiga aylanib, ularning intellektual, ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ular o‘smirlarga yangi bilimlarni egallash, muloqot doirasini kengaytirish, ijodiy qobiliyatlarini namoyon etish va axborot almashish imkoniyatlarini yaratadi. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlardan me’yoridan ortiq va maqsadsiz foydalanish internet qaramligi, diqqatning pasayishi, emotsional muammolar, vaqtning samarasiz sarflanishi hamda ijtimoiy munosabatlarning cheklanishi kabi salbiy oqibatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli o‘smirlarda ijtimoiy tarmoqlardan oqilona foydalanish madaniyatini shakllantirish, media savodxonlik va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda ota-onalar, pedagoglar va maktab psixologlarining hamkorligi alohida o‘rin tutadi. Ularning qo‘llab-quvvatlashi va to‘g‘ri yo‘naltirishi orqali o‘smirlar ijtimoiy tarmoqlarning foydali jihatlaridan samarali foydalanib, salbiy ta’sirlaridan himoyalanishlari mumkin. Demak, ijtimoiy tarmoqlar o‘smirlar rivojlanishiga ham imkoniyat, ham xavf omili sifatida ta’sir ko‘rsatadi. Ularning ijobiy imkoniyatlaridan unumli foydalanish va salbiy oqibatlarini kamaytirish orqali yosh avlodning barkamol, ma’naviy yetuk va raqamli madaniyatga ega shaxs sifatida shakllanishiga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Yo‘ldoshev J.G‘. **Ta’lim menejmenti va boshqaruv asoslari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017..
2. G‘oziev E.G. “Umumiy psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2008.

3. Davletshin M.G. “Yosh davrlari va pedagogik psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
4. Rasulov A. “Maktab psixologiyasi asoslari”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Ziyonet axborot-ta’lim portali materiallari: www.ziyonet.uz
6. UNESCO. “School Violence and Bullying: Global Status Report”. – Paris, 2019.
7. UNICEF. “Ending Violence in Schools: A Guide for Teachers and Psychologists”. – New York, 2018.
8. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
9. Internet ma’lumotlari